

O PREDVÍDANÍ

JÚLIUS ŠVIHRAN

Predvídanie — táto pre ľudský život taká dôležitá činnosť — je podmienená dvoma základnými okolnosťami. Prvá tkvie v povahe samej reality, sveta, v ktorom žijeme, druhá v povahe nášho poznania, myslenia, psychickej činnosti.

Celá doterajšia spoločensko-historická prax ľudstva, skúsenosti tisícov generácií i dejiny vied nás presvedčujú o tom, že dianie vo svete nie je ľubovoľné, chaotické, ale naopak — procesy, udalosti, zmeny, pohyby majú určitý zákonite podmienený priebeh, tvar, formu, odohrávajú sa určitým objektívne determinovaným spôsobom. Predmety, veci majú určité zloženie, stavbu, štruktúru; za určité časové obdobie vykazujú určitú relatívnu stálosť a keď sa menia, menia sa zákonite podmieneným spôsobom, daným tak ich vnútornou povahou, ako aj povahou vzťahov, súvislostí, ktoré sú medzi nimi a ich okolím, prostredím, pozadím.

Druhá okolnosť, umožňujúca predvídanie a tým aj cieľavedomú činnosť tkvie v tom, že v ustavičnom styku s realitou, opakovaním starých a nadobúdaním nových skúseností, ustavičným zaobchádzaním, manipulovaním s vecami ako aj ustavičným prenikaním do čoraz hlbších zákonitostí reality učíme sa stále lepšie chápať vnútorné súvislosti udalostí, nevyhnutné zákony ich pohybu; tak rozširujeme aj našu schopnosť predvídať priebeh dejov, udalostí, sled zmien a pohybov a v súlade s tým vieme lepšie konať aj svoju činnosť. Získané skúsenosti, poznatky spracúvame, analyzujeme, zovšeobecňujeme.

Na nízkych stupňoch vývinu ľudskej spoločnosti, keď skúsenosti a poznatky boli ešte veľmi kusé, medzerovité a ohraničené, aj predvídanie bolo ešte veľmi obmedzené, nesiahalo do ďalekej budúcnosti a nevyznačovalo sa vysokým stupňom presnosti. Za tohto stavu ľudí často prekvapovali rôzne nebezpečenstvá a pohromy, proti ktorým boli neraz úplne bezmocní. Keďže želanie predvídať udalosti a dávať im priebeh v smere pre ľudí žiadúcom bolo hlboko zakorenené a keďže nízka úroveň výroby, techniky a poznania nedovoľovala ešte presné predpovede, stretávame sa v minulosti mnohých pospolitostí a národov často s formami fantastického hľadania budúcnosti, s rôznymi prejavmi veštenia a prorokovania. Spomeňme len veštiarne v Grécku, biblické prorockvá, vykladanie osudov ľudí podľa snov a snárov a rôzne „predpovede“ založené na poverách. V minulosti nejedno dôležité podujatie alebo rozhodnutie záviselo od výsledku veštbý, od výkladu sna alebo údajov astrologického horoskopu. Netreba dokazovať, že takéto „predvídanie“ nemá nič spoločného so skutočným vedeckým predvídaním, založeným na znalosti zákonov diania v rôznych oblastiach skutočnosti.

V 19. storočí sa pod dojomom veľkých úspechov fyziky u niektorých mysliteľov upevnil náhľad, že keď poznáme počiatkový stav nejakej veci, predmetu, deja, môžeme predvídať jeho celú budúcnosť. Preto stačí poznať hlavné parametre, základné podmienky. Tento

náhľad, keď sa absolutizoval a doviedol k logickým dôsledkom, viedol k záveru, že vesmír sa podobá natiahnutému stroju, celú budúcnosť ktorého by sme mohli vypočítať z niekoľkých rovnic. Toto chápanie je známe ako mechanistický determinizmus: mlčky sa v ňom vychádzalo z predpokladu, že hmota je pasívna, vesmír konečný a zložený z niekoľko druhov nemenných čiastočiek, medzi ktorými pôsobia sily príťažlivosti a odpudivosti. Toto chápanie vývin modernej vedy prekonal.

Správny prístup k problematike predvídania umožňuje jedine dialektickomaterialistická koncepcia sveta ako nevyčerpatelne zložitej a nekonečne mnohotvárnej objektívnej reality, jestvujúcej nezávisle od akéhokoľvek vedomia a nachádzajúcej sa v neprestajnom pohybe. Podľa tejto koncepcie každá vec, predmet, dej, budúcnosť ktorého chceme predvídať, sú hlboko vnútorne späté so svojim okolím, prostredím, je medzi nimi vzájomné pôsobenie. Ak chceme predvídať vývin udalostí, musíme (1) poznať zloženie, povahu skúmaných predmetov, (2) podmienky, okolnosti, v ktorých sa nachádzajú a (3) zákony ich interakcie, vzájomného pôsobenia. Keď sú tieto požiadavky splnené, môžeme — podľa povahy skúmanej skutočnosti — viac alebo menej presne očakávať, predvídať priebeh dejov, procesov.

Tieto požiadavky sa v praxi široko používajú. V poľnohospodárstve, priemysle, lekárstve, vo výchove i v politickej činnosti sa snažíme vytvárať také podmienky, pôsobíme na predmety takými vplyvmi, zásahmi, činiteľmi, okolnosťami, aby výsledky zodpovedali našim potrebám, cieľom.

V dynamike sveta sa mnoho dejov, situácií, udalostí opakuje. Opakujú sa mnohé javy v neživej prírode, v biologickom dianí, i v ľudskom konaní a myslení. Okrem opakovanosti pozorujeme však vo svete aj neopakovanosť; skutočné procesy vo svete predstavujú protirečivú jednotu momentov opakovanosti a neopakovanosti. Nesmieme zabúdať, že aj sústava, v ktorej sa deje opakujú, je spätá so svojim okolím, ktoré časom môže aj rušivo zasiahnuť do priebehu jej vnútorných procesov. Tak napr. hodinky môžu po celé roky vykonávať svoju činnosť; silný úder alebo vniknutie vody môže razom narušiť celý ich mechanizmus. To platí nielen o strojoch, ale aj o živých organizmoch a spoločenských sústavách. Vyplýva to zo skutočnosti, že vo svete neexistujú absolútne izolované sústavy.

Keby sme však pravidelnosti, zákonitosti, súvislosti nezovšeobecňovali, tak by nás každá udalosť, situácia zastihla nepripravených, každý okamih by prinášal nové a nové prekvapenia. Za takéhoto stavu by život ľudí, ba ani zvierat, nebol možný. Náš každodenný život je založený na obrovskom množstve viac alebo menej určitých očakávaní o chovaní sa ľudí, živočíchov, vecí. Za určitú rudimentárnu formu očakávania, predvídania môžeme považovať už podmienený reflex.

Bez predvídania by ľudská praktická činnosť nebola možná. Každá cieľavedomá činnosť sa opiera o určité viac alebo menej jasné predstavy o tom, ako budú veci v daných okolnostiach reagovať, ako sa budú správať, keď na ne budeme pôsobiť určitým spôsobom.

Musíme sa usilovať o to, aby naša činnosť, naše snahy a ciele boli čo najviac preniknuté vedeckým predvídaním. Len tak sa budeme približovať k méte, ktorú načrtnol Engels: aby medzi objektívnymi zákonitosťami a našou činnosťou bol čo najtesnejší súlad, aby dosiahnuté výsledky čo najviac zodpovedali vytýčeným cieľom.